

UNIVERSITATEA „BABEȘ–BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE LITERE
DEPARTAMENTUL DE ETNOLOGIE ȘI ANTROPOLOGIE MAGHIARĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ STUDII DE HUNGAROLOGIE

**Moartea și renașterea eroului în basmele populare
maghiare**
REZUMAT

Îndrumător științific:

Prof. Univ. Dr. Abil. Tánczos Vilmos

Doctorand:

Luka Éva

Cluj-Napoca

2024

Cuprins

I. Introducere.....	7
I. 1. Descrierea și justificarea temei abordate	7
I. 2. Nemurirea și conceptul de eternă reînnoire	8
I. 3. O scurtă prezentare istorică a cercetării basmelor populare maghiare, cu o atenție deosebită asupra perspectivelor simbolice și fenomenologice.....	16
I. 4. Definierea corpusului de studiu și desfășurarea cercetării	22
I. 5. Cadrul teoretic al disertației: moartea și renașterea în teoria mitului arhetipal și fenomenologie.....	26
I. 6. Stabilirea temelor de studiu și structura disertației	33
II. Rolul ființelor divine în reînvierea eroului – apariția bătrânului și a lui Hristos în narațiunile din basm	35
II. 1. Introducerea temei	35
II. 2. Rolul ajutător al bătrânului în prosperitatea și renașterea eroului	38
II. 3. Rolul ajutător al lui Isus Hristos în prosperitatea și renașterea eroului	56
II. 4. Concluzii.....	64
III. Providența divină și judecata divină în basmele populare.....	66
III. 1. Introducerea temei.....	66
III. 2. Providența divină în basmele populare	69
III. 3. Judecata divină în basmele populare	74
III. 3.1. Motivul aruncarea sabiei ca justiție divină	77
III. 3.2. Catastrofa naturală ca judecată divină	83
III. 4. Concluzii	85
IV. Rolul mamei care dă viață și împarte moarte în evoluția destinului eroului din basme.....	86
IV. 1. Introducerea temei	86
IV. 2. Cine este considerat mama? Mame naturale, mame adoptive, mame vitrege și vrăjitoare	91
IV. 3. Călătoria eroului și rolul ajutător, protector și dătător de viață al mamei	106
IV. 4. Călătoria eroului și rolul dăunător, malefic și dătător de moarte al mamei vitrege	118
IV. 5. Concluzii.....	127

V. Căutarea identității în basmele de tipul Gemenii sau frații de sânge (AaTh 303)	128
V. 1. Introducerea temei	128
V. 1.1. Cifra János: <i>Móré</i>	131
V. 1.2. Ambrus Józsefné Borbély Vera: <i>Palkó és Endre</i>	146
V. 1.3. Kurcsi Minya: <i>A két testvér</i>	152
V. 2. Concluzii.....	158
VI. Iubire și acceptare, blestem, sacrificiu și mântuire – partenerul destinat eroului	160
VI. 1. Păcat și blestem.....	161
VI. 2. Posibilitățile de eliberare din posesia demonică	167
VI. 3. Posibilități de evadare din corp de animal	183
VI. 4. Concluzii	196
VII. Concluzii finale, tezele disertației	198
Antologii de basme populare studiate	207
Texte de basme populare analizate	209
Bibliografie	215

Cuvinte cheie: basm popular maghiar, arhetip, fenomenologie, erou/eroină de basm, decursul vieții, moarte, renaștere, providență și justiție divină, păcat și calitate morală, suferință și mântuire.

În teza mea de doctorat, mă concentrez asupra morții și renașterii eroului în basmele populare maghiare, utilizând metodele de analiză simbolică și fenomenologie. Cercetarea mea vizează analiza textelor de basme în colecțiile folclorice, prin compararea lor, dezvăluind fenomenologia și simbolistica manifestată la nivel lingvistic în narativele de basm. Scopul meu este de a explora fenomenul morții și renașterii în basmele populare prin interpretarea și înțelegerea simbolurilor și aspectelor fenomenologice, evidențiind intențiile narrative ale povestitorilor și posibilitățile de interpretare care depășesc aceste intenții.

Credința în nemurire, în viața de apoi și în reîntoarcerea eternă ce rezultă din ciclicitatea timpului, sunt concepte universale legate de moarte și renaștere, care se regăsesc atât în concepțiile popoarelor cu mentalitate arhaică, cât și în religiile teiste, sub diverse forme. Acestea sunt imagini și posibilități moștenite ale imaginației umane, independente de memoria individuală, care, datorită naturii lor colective și ereditare, permit crearea unor motive cu aceleași semnificații, indiferent de timp și spațiu. Motivul morții și învierii, ca reprezentare universală, apare și în genurile folclorice narrative comunitare, cum ar fi miturile, legendele și basmele, unde personajul central este eroul în jurul căruia se organizează întreaga acțiune epică. Deși eroii au pierdut treptat din trăsăturile lor mitice devenind din ce în ce mai umani, funcția lor nu s-a schimbat, continuând să repete acțiuni arhetipale.

Când analizăm în textele basmelor populare maghiare modelele arhetipale ale eroilor care mor și se renasc, trebuie să luăm în considerare faptul că naratorii folosesc și îmbogățesc cu interpretări specifice modelele culturale moștenite (mituri, legende, povești cu conținut superstițios, povestiri biblice), care coexistă și se amestecă în conștiința populară. În creațiile epice putem identifica elemente și caracteristici recurente în procesul de creare a eroului, care pot fi descrise în tipare, care urmează, pe de o parte, modelele arhetipale ale eroului care moare și se renaște, și, pe de altă parte, sub influența creștinismului, modelul eroului mântuitor și în suferință.

În trăsăturile eroilor din tradiția basmelor maghiare regăsim ambele tipare, care, în procesul de creare a eroului, oferă modele moștenite ca tradiție, în timp ce, sub influențele socioculturale, se transformă și se completează cu interpretările individuale ale naratorului,

conform talentului său poetic și intenției personale. Acestea se actualizează în povestea narată, în jocul continuu dintre tradiție și inovație.

În cercetarea mea, am considerat importantă abordarea etapelor principale ale vieții eroului, printr-o analiză comparativă a narațiunilor de basm concrete și a variantelor acestora, având în vedere imaginile simbolice, metaforele continue, tiparele mitice și creștine ale eroului, care pot fi surprinse în limbajul narativ al povestitorului și în contextul textului. Aceste etape, în care nașterea, moartea și renașterea reprezintă puncte de cotitură semnificative, sunt esențiale atât pentru destinul eroului, cât și pentru interpretarea narativă a textului.

Utilizarea surselor

Corpusul de studiu este alcătuit din colecțiile de basme maghiare care conțin, pe de o parte, repertoriul unor povestitori faimoși și, pe de altă parte, am pus accent deosebit pe colecțiile de basme din Transilvania în procesul de selecție. În total, corpusul meu de studiu se bazează pe șaisprezece colecții de basme. În selecția colecțiilor, am preferat acele volume colective, în care principiile cercetării individualității sunt aplicate. Metoda a fost dezvoltată de Gyula, Ortutay, care în 1940 a publicat prima colecție model intitulată ”*Fedics Mihály mesél*” (”*Fedics Mihály povestește*”), în care a elaborat și principiile cercetării individualității.

Dintre colecțiile de basme analizate în disertație, șapte volume conțin repertoriul unor povestitori semnificativi, titlurile acestora fiind următoarele:

- Gyula, Ortutay: *Fedics Mihály mesél* (1940)
- Linda, Dégh: *Pandur Péter meséi* (1941)
- Sándor, Erdész: *Ámi Lajos meséi* (1968)
- József, Faragó: *Kurcsi Minya havasi mesemondó* (1969)
- Ilona, Dobos: *Gyémántkígyó. Ordódy József és Kovács Károly meséi* (1981)
- Olga, Nagy: *Cifra János meséi* (1991)
- Olga, Nagy și Gabriella, Vöö: *Havasok mesemondója - Jakab István meséi* (2002)

Dintre colecțiile utilizate, cinci volume prezintă comoara de basme a unor comunități mai mici. Aceste colecții care au făcut obiectul cercetării mele sunt:

- Olga, Nagy: *Széki népmesék* (1976)
- Olga, Nagy: *Zöldmezőszárnya. Marosszentkirályi cigány népmesék* (1978)
- Géza, Nagy și Sándor, Erdész: *Karcsai népmesék* (1985)

- Lajos, Gécz: *Ungi népmesék és mondák* (1989)
- Ágnes, Kovács: *A rókaszemű menyecske. Kovács Ágnes ketesdi népmese gyűjteménye* (2005)

În afară de acestea, corpusul de studiu include următoarele colecții: Lajos, Kálmány: *Pingált szobák. Borbély Mihály meséi* (1976), în care putem urmări procesul de transmitere a tradiției în cadrul unei familii, și două volume ale Olgăi, Nagy, care conțin basme ale romilor transilvăneni, ce păstrează o stare mai arhaică: Olga, Nagy: *A nap húga meg a pakulár. Marosmenti, kalotaszegi és mezőségi mesék* (1973) și *A szegény ember táltos tehene. Mérai népmesék* (1976). Pe lângă colecțiile din secolul al XX-lea, am inclus și un basm din prima colecție a lui János, Kriza: *Vadrózsák* (2002), care datează din secolul al XIX-lea.

În timpul cercetării, am realizat simultan o selecție și o muncă de colectare a datelor prin revizuirea colecțiilor de basme menționate. M-am concentrat asupra basmelor de tipul basmului fantastic din cadrul genului de basm popular, deoarece acestea surprind tipul eroului care moare și învie. Astfel, pentru analiza textelor, am selectat basme care aparțin tipurilor din catalogul internațional de basme AaTh 300-749. După această delimitare de gen, am selectat acele basme, în care apar motivele morții și renașterii și le-am introdus într-o bază de date, pe baza căreia s-a conturat direcția principală a cercetării mele.

Conform bazei de date, am selectat poveștile despre moarte și renaștere care apăreau frecvent în basme și rolurile recurente care apăreau ca ajutoare și răuvoitoare în calea eroului/eroinei.

Considerații metodologice și structura disertației

În cadrul cercetării, m-am concentrat asupra unui studiu comparativ axat pe text, pentru a surprinde arhetipurile și aspectele fenomenologice la nivelul limbajului basmelor, și prin aceasta, am încercat să interpretez poveștile despre moarte și renaștere. Prin lectura comparativă a textelor și captarea paralelelor și contrastelor dintre variantele din cadrul fiecărui tip, nu doar diferențele sau asemănările dintre povestitori au devenit evidente, ci și contextul cultural din spatele poveștilor, precum și valorile și perspectivele comunitare și creștine, care influențează atât povestitorii, cât și receptorii basmelor.

În disertație, am abordat tema morții și renașterii din perspectiva biografiei și destinului eroului de basm, deoarece consider că povestitorii interpretează moartea și renașterea pentru ei înșiși și pentru alții prin narațiunile care povestesc viața eroilor. Aceasta se realizează prin îmbogățirea tradiției moștenite cu interpretări proprii, contextualizând și actualizând povestea

pentru ei înșiși și pentru comunitatea lor. Comunitatea povestitorilor, viziunea lor asupra lumii, intenția povestitorului, tipul și individualitatea povestitorului sunt factori esențiali care determină în mare măsură reprezentarea.

După introducerea teoretică a lucrării, m-am concentrat asupra poveștilor despre moartea și renașterea eroilor din basme, bazându-mă pe sistemele de relații dintre personajele din povești. Această abordare este justificată de fenomenul morții: deoarece nu putem avea experiența propriei noastre morți, suntem capabili să o percepem, să o înțelegem și să o interpretăm doar prin moartea altora. În mod similar, percepția morții eroilor din basme este realizată prin percepția celorlalte personaje, iar povestea renașterii poate avea loc doar printr-un ajutor extern. Povestitorul filtrează, de asemenea, întreaga tradiție moștenită a basmelor prin propria sa percepție, ca participant și transmițător al acesteia, influențat de experiențele din mediul său sau de ceea ce aude în predicile de la biserică.

M-am concentrat pe temele care reapăreau frecvent în basmele analizate în legătură cu moartea și renașterea eroului. Pe baza acestora, am încercat să structurez disertația tematic, interpretând viața, moartea și renașterea eroului de la naștere până la etapele de dezvoltare, precum și sistemele de relații dintre sine și ceilalți create în texte.

Deoarece viața omului nu poate fi separată de Creatorul său, fiind în mâinile Lui de la naștere până la moarte, în al doilea capitol m-am focusat mai întâi pe ființele divine din basme și rolul lor în modelarea destinului și renașterea eroului, concentrându-mă pe două personaje: bătrânul cu barbă albă și Isus Hristos, care nu sunt doar personaje preferate în legende, ci și în basmele fantastice, așa cum demonstrează numeroasele basme pe care le-am analizat.

În capitolul următor, care este strâns legat de primul subiect, am examinat providența divină și judecata divină în basme, ceea ce a dezvăluit imaginea unui Dumnezeu protector și pedepsitor, prezent în conștiința povestitorilor, și a trăsăturilor asociate acesteia. Acestea au devenit interpretabile în întâlnirea și relația dintre erou și ființa transcendentă. Credința în Dumnezeu, viața bazată pe moralitate, respectarea sau încălcarea poruncilor, învățăturilor și interdicțiilor divine, harul divin și iertarea păcatelor, dar și justiția divină, care se manifestă prin pedeapsă și judecată, joacă un rol important în structura narativă a basmelor și au fost, prin urmare, subiectul cercetării mele.

Prin lecturarea și compararea basmelor, a devenit evident, că dintre relațiile interpersonale din cadrul familiei, mama joacă un rol esențial în nașterea, dezvoltarea, moartea și renașterea eroului, astfel încât în al patrulea capitol am urmărit viața eroului din perspectiva arhetipului mamei. Aceasta a relevat atât rolul mamei de dătătoare de viață, cât și de aducătoare de moarte. Relația cu mama este puternic definită de conexiunea strânsă și de separarea forțată,

care desparte existența copilăriei de cea a maturității. Procesul de separare începe întotdeauna cu părăsirea casei, care în unele cazuri este o aventură voluntară, în timp ce în altele poate fi interpretată ca o constrângere puternică, indispensabilă maturizării eroului.

Al cincilea capitol a vizat cercetarea căutării identității de sine a eroului, bazată pe variantele tipului de poveste "*Gemenii sau frații de sânge*" (AaTh 303). În relația dintre frați, am analizat legătura dintre "eu" și "tu", "al meu" și "al tău", rolul ajutor al fratelui geamăn, care însoțește celălalt frate pe parcursul călătoriei și îl înlocuiește în situații dificile, salvându-l de la moarte.

Ultimul capitol subliniază puterea mântuitoare a iubirii, prin care eroul sau perechea sa destinată poate să scape de starea simbolică de moarte: blestemul posedării demonice, ascunderea în pielea unui animal, prin iubirea reciprocă, acceptare, pocăință, sacrificiu și mântuire.

Capitolele disertației cuprind întreaga viață a eroului, de la naștere până la împlinirea destinului său, și relațiile sale interpersonale, de la ființa supremă, Creatorul, la mama naturală, mama adoptivă sau vitregă, până la propria interpretare de sine și la perechea destinată. Aceste teme pot fi tratate atât individual, cât și împreună, ele fiind interconectate în numeroase puncte.

În poveștile de viață narate în basme, eroul trebuie să se confrunte, mai devreme sau mai târziu, cu o pierdere, un eșec, o lipsă de speranță, o amenințare cu moartea, care îl forțează să reflecteze asupra vieții sale de până atunci, asupra identității sale și să găsească o soluție la situația sa fără speranță, la starea sa fragmentată sau conflictuală. Providența divină sau ajutorul venit de la orice altă ființă mitică nu poate fi niciodată considerat întâmplător sau norocos, ci întotdeauna o recompensă meritată datorită credinței, calităților morale, voinței sau caracterului eroului. Prin renaștere, eroul este capabil să se ridice la un nivel superior, să-și găsească identitatea și să îndeplinească sarcina dificilă, ce îi apare în cale, sau promisiunea făcută altcuiva, să-și îndeplinească destinul, pe care și l-a asumat sau l-a simțit al său din momentul nașterii sau pe parcursul călătoriei.

Teza a fost în esență o cercetare comparativă centrată pe text, care a examinat situația eroilor ajunși să experimenteze moartea și renașterea în basme, dezvăluind arhetipurile asociate și abordările fenomenologice. Rezultatele cercetării și concluziile acesteia pot fi rezumate astfel:

1. Dezvoltarea și victoria finală a eroului se realizează prin posedarea cunoștințelor transcendente și urmarea îndrumărilor divine, în timpul căreia eroul trece printr-un proces lung și adesea dureros de învățare. În acest proces, inevitabil, prin greșelile și

păcatele sale, trece prin cicluri de moarte și renaștere, ajungând astfel la purificare și la dobândirea abilităților transcendente, care în cele din urmă îi permit să învingă răul și să obțină fericirea.

2. În basmele pe care le-am examinat, alegerea și chemarea divină a eroului reprezintă stabilirea unei alianțe între Dumnezeu și om, care asigură protecția divină și ajutorul. Apelează la judecata divină reflectând concepția creștină, conform căreia, justiția finală este în mâinile lui Dumnezeu. Povestitorii evidențiază păcatele și calitățile morale prin basme, precum și legile divine și comunitare. Colaborarea între divinitate și regatul pământesc se realizează prin erou, care, cu ajutorul puterii divine, restabilește ordinea pământească și obține regatul, dovedind astfel că puterea conducătorilor pământești provine din legea divină.
3. Dualitatea arhetipului matern prezent în textele basmelor - mama dătătoare de viață, protectoare și mama vitregă rea, crudă - este crucială pentru dezvoltarea și destinul eroului. Iubirea și protecția maternă, precum și suferințele și încercările cauzate de mama vitregă, contribuie la întărirea și independența eroului. Pentru ca eroul să-și împlinească destinul și să obțină fericirea și răsplata vieții de adult, trebuie să se despartă de mama sa sau să se confrunte definitiv cu mama vitregă. Motivul morții și renașterii simbolizează dezvoltarea emoțională, spirituală și morală, prin care eroul poate intra cu încredere și determinare în viața de adult și își poate împlini destinul.
4. Dublurile, ca părți inconștiente ale eroului, joacă un rol esențial în a-l ajuta pe erou să-și recunoască și să-și accepte sinele interior. Călătoria oferă eroului oportunitatea de a-și testa curajul, cunoștințele și puterea interioară. Eroul trebuie să moară și să renască de mai multe ori până când ajunge să fie în armonie cu sine însuși, fapt pe care îl poate realiza doar cu ajutorul dublurii sale. Victoria finală și înfrângerea puterilor malefice devin posibile prin unirea celor două personaje, exprimată și în finalul basmului: eroul ocupă tronul regal, în timp ce dublura sa, fie că rămâne alături de el, fie că se retrage, este întotdeauna disponibilă pentru a fi invocată din nou, dacă este nevoie. Această unitate asigură împlinirea și fericirea finală a eroului.
5. Eliberarea din starea blestemată și viața păcătoasă presupune curaj și perseverență din partea eroului pregătit să aducă sacrificii. Ca salvarea să fie posibilă, este nevoie de credință în Dumnezeu, urmarea îndrumărilor divine și folosirea formulelor creștine. Ascunderea sub pielea de animal, simbolizând o stare de moarte, poate fi învinsă atât prin pocăință și așteptarea mântuitorului, cât și prin acceptarea diferenței și demonstrarea iubirii. Aceste narațiuni subliniază că mântuirea de păcat și dobândirea

fericirii sunt realizabile prin curaj, credință, sacrificiu de sine și acceptarea necondiționată a celuilalt, toate culminând în dragostea reciprocă și asumarea responsabilităților între erou și partenerul destinat acestuia.

6. Motivul morții și învierii este o imagine universală, care apare frecvent în poveștile populare, inclusiv în basme, așa cum demonstrează și narațiunile analizate. Din poveștile despre moartea și renașterea eroilor, reiese că, pe lângă schema mitologică elenistică, apare și figura eroilor mântuitori și în suferință, asemănători lui Hristos, în cercul povestitorilor creștini. Povestitorii creează povestea nașterii, vieții și morții eroului pe baza acestor scheme. Aceste scheme nu sunt foarte diferite între ele, mai mulți cercetători menționând numeroase asemănări între viețile eroilor mitologici și ale eroilor creștini. În basmele unde povestitorii urmează schema mitologică, eroii realizează acte de eliberare. Ei înving dragoni și astfel eliberează prințese răpite sau readuc apa regatului. Eliberează păduri fermecate de întuneric, fiind considerați aducători de lumină, și salvează regatul sau oamenii pietrificali și demoni. În basmele în care predomină modelul eroului asemănător cu Hristos, apare figura eroului mântuitor și în suferință, care, chiar dacă nu răscumpără întreaga omenire de păcat și moarte, prin moartea sa sacrificială sau prin faptele sale, poate salva comunități mai mici sau indivizi de păcat și moarte.
7. Existența și scopul vieții eroului în multe narațiuni capătă sens atunci când el ajunge să fie alesul divin. Prin urmarea unei căi divine, prin perfecționarea obținută din experiențele de pe drum și prin finalizarea cu succes a sarcinii, eroul contribuie la propria fericire și la cea a altora, fiind parte din planul divin. Interpretarea corectă a mesajului, sfatului, interdicției și învățaturii divine este asistată parțial de Dumnezeu însuși și parțial de credința și încrederea eroului în Dumnezeu. Eroii în situații dificile iau legătura cu Creatorul prin rugăciune, cerere de judecată divină sau contact personal, la care Dumnezeu răspunde, conform viziunii lumii din basme, prin providență divină, îndrumare și sfat sau prin judecată dreaptă, demonstrându-și mereu puterea.
8. Renașterea eroilor în narațiunile analizate este de cele mai multe ori o renaștere în sensul de renoație jungiană, în care personalitatea eroului nu se schimbă fundamental, ci se întărește, se vindecă, se îmbunătățește. În acest sens, moartea și renașterea pregătesc eroul pentru o nouă etapă, marcând un nivel superior în viața acestuia: voința sa se întărește, perseverența sa crește, își depășește frica și recunoaște oportunitățile din fața sa. Există exemple de reincarnare, când eroul își continuă viața într-un nou corp, trecând dintr-un corp în altul ori de câte ori moare, dar adoptă întotdeauna o formă

umană în partea finală a basmului. Eroul își amintește de stările anterioare de existență și într-o singură viață îmbracă mai multe corpuri. Reînvierea în trup și sânge poate fi considerată o repetare arhetipală a creației divine în basme, când un personaj ajutător (adesea Dumnezeu sau Hristos, uneori un individ trimis de Dumnezeu sau partenerul destinat eroului) modelează corpul din mici particule și îi dă viață sau îl stropește cu apă vie și moartă pentru a-l aduce la viață. Motivul înzestrării cu suflet este de asemenea prezent, fiind insuflat în eroul decedat de către o entitate ajutătoare (mamă înzestrată cu mai multe suflete, mamă divină, sau altă ființă transcendentă), fiind considerată o repetare a actului divin.

9. În concepțiile povestitorilor despre moarte și renaștere, precum și despre lumea de dincolo, se amestecă motivele păstrate din viziunea arhaică, mitică asupra lumii cu elemente creștine, credințe populare, superstiții și elemente ale realității. Povestitorii subliniază la nivel fenomenologic distrugerea și perisabilitatea trupului prin moarte (care este atât de mirositoare într-o poveste din Mera încât și Dumnezeu o simte în sferile cerești), aspect reprezentat în materialul narativ examinat prin dezmembrare, decapitare și pierderea sângelui (în concepția populară, sângele este considerat purtătorul forței vitale și al sufletului), și prin transformarea trupului în praf și cenușă. Plecarea și întoarcerea sufletului în trup sunt menționate în basme sub formă de suflu, abur sau pasăre legată de ideea de înălțare. Moartea este comparată cu un somn adânc și asociată cu starea de inconștiență; eroii de basm nu sunt conștienți de propria moarte, aflând despre aceasta de la alții când sunt readuși la viață. Refacerea trupului este realizată cel mai des cu ajutorul apei și ierburilor de leac (iarba vieții și morții), obținute de la șerpi sau broaște, care prin trăsăturile lor reprezintă ciclicitatea. Simbolul formării trupului din cenușă și praf, ca o repetare a creației divine, este realizat de o ființă divină sau de partenerul destinat. Apar, de asemenea, simbolul însuflării vieții în trupul neînsuflăit și mântuirea prin sânge sau moarte sacrificială, care urmează mai degrabă un model creștin. Izgonirea demonilor din trup, care păstrează credințele superstițioase, apare în narațiunile despre blesteme și eliberarea de blesteme. Printre concepțiile despre lumea de dincolo întâlnim raiul și iadul, dispuse vertical, dar și tărâmul de dincolo de apă, ca spațiu al morții, dispus orizontal. Povestitorii populează acest spațiu cu ființe supranaturale corespunzător: la lumea de jos sunt asociați dragonii, vrăjitoarele și diavolii, iar la lumea de sus, ființele transcendente. În basmele analizate, mama dragonilor trăiește de obicei în tărâmul de dincolo de apă, sau eroul trebuie să ajungă dincolo de apă pentru a-și găsi soția pierdută, cu care poate trăi fericit dincolo.

10. În poveștile despre moarte și renaștere din narațiunile analizate, întrebările esențiale sunt legate de moarte și viață, păcat și sacrificiu, promisiune și responsabilitate, lege și dreptate divină, sacrificiu și mântuire, la care povestitorii încearcă să răspundă prin basme pentru ei înșiși și pentru publicul lor. În calitate de naratori, ei prezintă acceptarea viitoarelor posibilități ca pe o soluție pentru starea de dezechilibru sau suferință a eroilor, ca o alegere a destinului, care poate fi împlinită prin acțiuni perseverente, control asupra simțurilor, decizii corecte, autocunoaștere și, astfel, recunoașterea și corectarea greșelilor și prin stabilirea unei relații armonioase cu lumea. Eroul nu poate evita responsabilitatea deciziei și acțiunii, care impune așteptări în relațiile sale cu ceilalți, în răspunsul la solicitări, în capacitatea de a da și a primi. Astfel, mesajele transmise de basme sugerează, că pentru eroi, acceptarea destinului și avansarea spre un viitor pozitiv sunt realizabile prin auto-identitate, luarea deciziilor corecte și stabilirea unor relații armonioase.
11. Renașterea eroului este condiționată de aspirația către perfecțiunea morală și de relația armonioasă cu lumea creată: cu Dumnezeu, cu oamenii și cu mediul natural. Povestitorii leagă moartea și învierea eroului, evoluția destinului său, de anumite norme sociale fundamentale și condiții morale. Căderea (moartea) eroului poate fi interpretată ca o pedeapsă pentru încălcarea unei porunci divine, ca pedeapsă pentru o crimă cunoscută sau necunoscută comisă împotriva comunității, ca o capcană a răului (cum ar fi răzbunarea unui erou fals, a unei vrăjitoare sau a mamei dragonului), ca moartea din cauza încălcării unui jurământ de loialitate, ca ispășire sau sacrificiu pentru propriile păcate sau pentru păcatele altora sau ca un prag în procesul de dezvoltare. Basmele proclamă necesitatea purificării de păcate și a creării de relații bazate pe iertare și iubire. Povestitorii subliniază credința în providența divină și în justiția ca lege supremă a vieții umane. Aceste legi, bazate pe principii morale și comunitare, care se încadrează în categoriile de păcat și virtute, sunt în concordanță cu sistemul de valori, normele morale și etice ale povestitorului și comunității locale și cu legea divină. Prin intermediul narațiunilor, povestitorii oferă modele, învață și educă, imprimând în memoria ascultătorilor normele morale și regulile de conviețuire comunitară. În narațiunile analizate, eroul care moare și învie se află în centrul acțiunii, parcurgând întotdeauna o traiectorie de dezvoltare, fie că posedă trăsături eroice, fie că este mai uman, plin de temeri, conflicte interioare și greșeli, sau este în postura de sacrificiu, care trebuie mântuit sau eliberat. Eroul, care la începutul basmului se află într-o stare de pre-conștiință, devine capabil în timpul narațiunii să înțeleagă și să urmeze sfaturile și

învățăturile divine, să-și asume independența prin separarea de mamă și să formeze o relație plină de iubire cu partenerul destinat prin sacrificiul și responsabilitatea asumate pentru sine și pentru ceilalți.

12. Narațiunile despre moarte sunt variate în basmele pe care le-am examinat: decapitarea, dezmembrarea, pietrificarea, transformarea în praf, destrămarea, înecarea sau aruncarea în fântână sunt simboluri frecvente. Stările simbolice de moarte sunt, de asemenea, frecvente: posedarea, blestemul, mutilarea, orbirea, închiderea în ladă, traversarea graniței dintre lumi spre tărâmul de dincolo de apă, coborârea în lumea subterană sau urcarea în vârful unui copac până la cer, precum și vizitarea raiului sau iadului. Drumul eroului este plin de lupte și eșecuri, pe care nu le-ar putea depăși dacă caracterul său nu s-ar schimba în timpul narațiunii și dacă nu ar învăța din greșeli, formând în același timp relații adecvate cu celelalte personaje. Relația cu ființele ajutătoare și dăunătoare depinde întotdeauna de comunicarea corectă, care implică înțelegerea și interpretarea corectă a solicitărilor, și capacitatea de a face diferența între vorbe adevărate și false, și răspunsurile pozitive sau negative ale eroului.
13. Basmele tradiționale proclamă și astăzi, pentru cititorul modern, victoria asupra morții și posibilitatea renașterii, transmise de povestitori prin poveștile de viață ale eroilor pe care le-am analizat. Narațiunile despre eroii care se renasc din moarte pot fi considerate modele și mesaje lăsate posterității, care sugerează soluții pentru situații de viață disperate, fără speranță, confuzie, existență păcătoasă și pierderea integrității. Pentru mine, ele promovează viața conștientă, luarea deciziilor responsabile, ispășirea păcatelor și iubirea divină și frățască. Prin înțelegerea lor, putem descoperi propriul drum și misiunea noastră și putem deveni autentici și împliniți. Aceste narațiuni pot fi citite ca povești despre suferința umană și căutarea drumului. Din viața perturbată, simbolizată în basme de stările de moarte, putem câștiga o nouă viață prin recrearea unității pierdute cu Dumnezeu, oameni și natură. Suntem capabili de mântuirea proprie și a altora prin acceptare, iubire, respectarea legilor divine și umane, ceea ce poate aduce nu numai fericirea pământească, ci, conform viziunii povestitorilor, care este incontestabil bazată pe credința creștină, și binecuvântarea vieții veșnice pentru omul muritor.

Bibliografie:

AARNE, Antti–THOMPSON, Stith

1961 *The Types of the Folktale*. Helsinki, Academia Scientiarum Fennica (FFC, 184.).

AUSTIN, John Langshaw

1962 *How to Do Things With Words?* Oxford, Oxford University Press.

BARNA Gábor (szerk.)

2001 *Boldogasszony. Szűz Mária tisztelete Magyarországon és Közép-Európában*. Szeged, Néprajzi Tanszék.

BARTHA Elek

2006 *Vallási terek szellemi öröksége*. Debrecen, Bölcsész Konzorcium.

BARTHA Elek–KEMÉNYFI Róbert–LAJOS Veronika (szerk.)

2010 *A víz kultúrája*. Debrecen, Debreceni Néprajzi Tanszék.

BACHELARD, Gaston

1999a *Apa și visele. Eseu despre imaginația materiei*. București, Editura Univers (Eredei kiadás: *L'Eau et les Rêves. Essai sur l'imagination de la matière*. Paris, José Corti, 1942).

1999b *Pământul și reveriile odihnei*. București, Editura Univers (Eredeti kiadás: *La Terre et les Rêveries du Repos*. Paris, José Corti, 1948).

2003 *Poetica spațiului*. București, Editura Paralela 45 (Eredeti kiadás: *La poétique de l'espace*. Paris, PUF, 1957).

BÁLINT Péter

2013 *Meseértés és értelmezés. A Kárpát-medencei népmesehagyomány hermeneutikai vizsgálata*. Hajdúböszörmény, Didakt Kft.

2014 *Archaikus alakzatok a népmesében. Jakab István cigány mesemondó (a késleltető halmozás mestere)*. Debrecen, Didakt Kft.

2015 A titok fenoménje a népmesében. Jakab István: Brugo [AaTh, Bn 311 (406A*)~307]. In: Bódis Zoltán (szerk.): *A titok fenomenológiája a cigány népmesében*. Debrecen, Didakt Kft., 11–54.

2018 Amikor a mese példázattá válik. Fedics Mihály „Az Úr Jézus Krisztus és a parasztyerek” című meséjének hermeneutikai vizsgálata. In: Bálint Péter–Bálint Zsuzsa (szerk.): *Azé küdött az Isten ide hozzátok, hogy segíjtek rajtatok. Példázatok és folklórszövegek hermeneutikája*. Hajdúböszörmény, Didakt Kft., 29–66.

2019 Az isteni gondviselés kognitív struktúrája a népmesében. *Ethnographia* CXXX. 3. 445–463.

- 2022a *Jézus-mintázatok a népmesékben*. Budapest, Magyar Napló – Írott szó alapítvány.
- 2022b *Meseértelmezések. (Válogatott etno és -irodalmi hermeneutikai tanulmányok)*. Budapest, Magyar Napló – Írott Szó Alapítvány.
- BÁLINT Péter (szerk.)
- 2011 *Honti és a mesevilág*. Hajdúböszörmény, Didakt Kft.
- BEAUCHAMP, Paul
- 2013 *A zsoltárok világa*. Ford.: Vajda András, Pannonhalma, Bencés Kiadó.
- BENEDEK Katalin
- 2002 *Tehen Páhincsról, Johófiú Jankóról és más világhírű hősökről*. In: Csonka-Takács Eszter–Czövek Judit–Takács András (szerk.): *MIR-SUSNĚ-HUM (Világügyelő Férfi). Tanulmánykötet Hoppál Mihály tiszteletére*. I. kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó, 239–259.
- BENJAMIN, Walter
- 1969 *A mesemondó*. Gondolatok Nyikolaj Leszkovról. In: Uő.: *Kommentár és prófécia*. Ford.: Barlay László et al., Budapest, Gondolat Kiadó, 94–114.
- BICZÓ Gábor
- 2011 *A barátság a mesében*. In: Bálint Péter (szerk.): *Identitás és népmese*. Hajdúböszörmény, Kiadja a Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar Irodalom, Kommunikáció és Kulturális Antropológia Tanszék, 41–55.
- 2014 *Mese és társadalom. Ámi Lajos, egy cigány mesemondó élete és műve*. Debrecen, Didakt Kft.
- BORSI Attila János
- 2021 *Hitvallás és imádság mint etikai kérdés*. Gondolatok Karl Barth dogmatikájához. *Református Szemle* CXIV. 4. 398–408.
- BOSSY, John
- 1998 *Creștinismul în Occident (1400–1700)*. București, Humanitas.
- BÓDIS Zoltán
- 2014 *A meseszó igazsága. Cifra János cigány mesemondó meséi*. Debrecen, Didakt Kft.
- 2018 *A száj meséje*. Fedics Mihály: *Az Úr Jézus Krisztus és a parasztyerek*. In: Bálint Péter–Bálint Zsuzsa (szerk.): *Azé küdött az Isten ide hozzátok, hogy segíjék rajtatok. Példázatok és folklórszövegek hermeneutikája*. Didakt Kft., Hajdúböszörmény, 67–96.
- BRAGA, Corin
- 1999 *10 studii de arhetipologie*. Cluj–Napoca, Editura Dacia.
- CAMPBELL, Joseph
- 2010 *Az ezerarcú hős*. Budapest, Édesvíz Kiadó.

CARVALHO, Sílvia Maria Schmuziger de

2000 La colère divine et le châtement de l'humanité. In: Uő.: *La colère et le sacré. Recherches franco-brésiliennes*. Besançon, Institut des Sciences et Techniques de l'Antiquité. 25–48.

CSEJTI Dezső

2002 *Filozófiai metszetek a halálról. A halál metamorfózisai a 19–20. századi élet- és egzisztenciálfilozófiákban*. Budapest, Pallas stúdió – Attraktor.

DALLOS Edina

2007 Maszk és varázsmese. In: Pócs Éva (szerk.): *Maszk, átváltozás, beavatás. Vallásetnológiai fogalmak tudományos megközelítésben*. Budapest, Balassi Kiadó, 469–482. (Tanulmányok a transzcendensről V.)

2009 *Természetfölötti szereplők a tatár varázsmesékben*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

DETHLEFSEN, Thorwald

1997 *Oidipusz, a talány megfejtője*. Ford.: Sarankó Márta, Budapest, Magyar Könyvklub.

DIÓS István–VICZIÁN János (szerk.)

1998 *Magyar Katolikus Lexikon* IV. Budapest, Szent István Társulat.

2000 *Magyar Katolikus Lexikon* V. Budapest, Szent István Társulat.

2001 *Magyar Katolikus Lexikon* VI. Budapest, Szent István Társulat.

DOBOS Ilona

1986 *Paraszti szájhagyomány, városi szóbeliség*. Budapest, Gondolat Kiadó.

DÖMÖTÖR Tekla

1975 *Honti János*. Budapest, Akadémiai Kiadó. (A Múlt Magyar Tudósai sorozat)

DUNDES, Alen

1965 The Hero of Tradition. In: Uő.: *The Study of Folklore*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, University of California at Berkeley, 142–157.

1980 The Hero Pattern and the Life of Jesus. In: Uő.: *Interpreting Folklore*, Bloomington, Indiana University Press, 223–263.

DURAND, Gilbert

1977 *Structurile antropologice ale imaginarului*. București, Editura Univers (Eredeti kiadás: *Les structures anthropologiques de l'imaginaire*. Introduction à l'archétypologie générale. Paris, Grenoble, 1960).

ELIADE, Mircea

1995 *Nașteri mistice*. București, Humanitas.

1997 *Képek és jelképek*. Budapest, Európa.

2019 *A szent és a profán*. Ford.: Berényi Gábor, M. Nagy Miklós, Budapest, Helikon Kiadó. (Helikon zsebkönyvek LXXIII.)

2023 *Az örök visszatérés mítosza*. Ford.: Pásztor Péter, Budapest, Helikon Kiadó. (Helikon zsebkönyvek CXXXII.)

EPERJESSY Ernő

1999 Szitkok – átkok – káromlások. Adatok a káromlások néprajzához. *Ethnographia* CX. 2. 399–414.

FARAGÓ József

1969 Kurcsi Minya havasi mesemondó. In: Uő.: *Kurcsi Minya havasi mesemondó*. Bukarest, Irodalmi Könyvkiadó, 7–84.

FRAZER, James George

2019 *Az aranyág*. Ford.: Bodrogi Tibor és Bónis György, Budapest, Osiris Kiadó.

FRANZ, Marie Louise von

1993 Az individuáció folyamata. In: Carl Gustav Jung (szerk.): *Az ember és szimbólumai*. Budapest, Göncöl Kiadó, 157–229.

1995 *Női mesealakok*. Budapest, Európa Könyvkiadó.

1998a *Az archetipusos minták a mesében*. Budapest, Édesvíz Kiadó.

1998b *Az árnyék és a gonosz a mesében*. Budapest, Európa Könyvkiadó.

GADAMER, Hans-Georg

1984 *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlatja*. Ford.: Bonyhai Gábor, Budapest, Gondolat Kiadó.

GALGÓCZI László

1997 Átok és átkozódás. In: Péntek János (szerk.): *Szöveg és stílus. Szabó Zoltán köszöntése*. Kolozsvár, BBTE Magyar Nyelv és Kultúra Tanszék. 175–183.

GÖRÖG-KARÁDY Veronika

2006 *Éva gyermekei és az egyenlőtlenség eredete. Mesék, teremtéstörténetek, etnoszemantikai elemzések (Afrika, Európa)*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.

GULYÁS Judit

2012 A magyar történeti mesekutatás. *Ethnographia* CXXIII. 4. 317–343.

2013 A magyar mesekutatás kezdetei. Henszlmann Imre komparatív tipológiai és szimbolikus mitológiai mesetanulmányának koncepciója. *Ethno-Lore. A Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének évkönyve* XXX. 37–68.

HAHN István

1982 A két Krisztus-mítosz és a történelmi Jézus. In: Uő.: *Hitvilág és történelem. Tanulmányok az ókori vallások köréből*. Budapest, Kossuth Kiadó, 203–229.

HAHN, Johann Georg von

1876 *Sagwissenschaftliche Studien*. Jenn, Friedrich Mauke's Verlag (E. Schenk).

HEIDEGGER, Martin

2019 *Lét és idő*. Ford.: Vajda Mihály, et al., Budapest, Osiris Kiadó.

HELLER Bernát

1906 L'épée gardienne de chasteté dans la littérature juive. *Revue des études juives* CIV. 52. 169–175.

HESZ Ágnes

2018 A népi valláson túl: egy fogalom kritikája és lehetséges alternatívái. *Ethnographia* CXXIX. 3. 448–468.

HILL, Jonathan

2005 *A keresztény gondolkodás története*. Budapest, Athenaeum 2000 Kiadó.

HONTI János

1934 Mesekutatás és mesegyűjtés. *Népünk és nyelvünk* VI. 151–158.

1937 A sziget kelta mythosjáról. *Argonauták*. I. 1. 5–15.

1940 A népmese háttere. *Ethnographia* LI. 308–320.

1962a *A mese világa*. Budapest, Magvető Kiadó.

1962b *Válogatott tanulmányok*. Szerk.: Ortutay Gyula, Budapest, Akadémiai Kiadó.

2019 *Mesetudomány és vallástörténet. Mesék és mítoszok halálról és halhatatlanságról*. Budapest, Nemzeti Örökség Kiadó.

HOPPÁL Mihály–JANKOVICS Marcell–NAGY András–SZEMADÁM György (szerk.)

1997 *Jelképtár*. Budapest, Helikon Kiadó.

IANCU Laura

2018a Az isteni ítélet. In: Pócs Éva (szerk.): *Áldozat, divináció, istenítélet*. Budapest, Balassi Kiadó, 451–463. (Tanulmányok a transzcendensről IX.)

2018b Szakrális kommunikáció. Készülő szócikk a *Népköltészeti Lexikonhoz*. Kézirat.

IVANOV, Vjacseszlav V.

1984 A „látható” és „láthatatlan” kategóriája az irodalmi szövegekben. (Folklórpárhuzamok egy Gogol-témához). In: Uő.: *Nyelv, mítosz, kultúra*. Ford.: Kovács Zoltán, Orosz István, Budapest, Gondolat Kiadó, 252–279.

JAKAB Márta (szerk.)

2002 *Odüsszeusztól Ulyssesig. Világirodalmi szöveggyűjtemény K. Jakab Antal válogatásában, esszéivel és jegyzeteivel. I. kötet. Homérosz–Villon.* Kolozsvár, Kriterion Könyvkiadó.

JUHÁSZ József–SZŐKE István–O. NAGY Gábor–KOVALOVSKY Miklós (szerk.)

1985 *Magyar Értelmező Kéziszótár A–LY.* Budapest, Akadémiai Kiadó.

JUNG, Carl Gustav

1992 *Válasz Jób könyvére.* Ford.: Tandori Dezső, Budapest, Akadémiai Kiadó.

2000 *Bevezetés a tudattalan pszichológiájába.* Ford.: Nagy Péter, Budapest, Európa Kiadó.

2016 *Az archetipusok és a kollektív tudattalan.* Budapest, Scholar Kiadó.

JUNG, Carl Gustav (szerk.)

1993 *Az ember és szimbólumai.* Budapest, Göncöl Kiadó.

JUNG, Carl Gustav–KERÉNYI Károly

1994 *Copilul divin. Fecioara divină.* (Introducere în esența mitologiei.) Timișoara, Editura Amarcord.

KATONA Imre

1976 Utószó és Jegyzetek. In: Dr. Bori Imre–Dr. Juhász Géza–Dr. Szeli István szerk.: *Pingált szobák. Borbély Mihály meséi. Kálmány Lajos gyűjtése.* Újvidék, Forum Könyvkiadó, 345–418.

KATUS László

2014 *Európa története a középkorban.* Pécs, Kronosz.

KÁLMÁNY Lajos

1885 *Boldogasszony ősvallásunk istenasszonya.* Értekezések a Nyelv- és Széptudományok köréből. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.

KÁROLI Gáspár (ford.)

2011 *Szent Biblia azaz az Istennek Ó- és Újszövetségben foglalkoztatott egész Szentírás, Magyar nyelvre fordította Károli Gáspár.* Átdolgozta a Protestáns Média Alapítvány szakbizottsága, Veritas Kiadó.

KESZEG Vilmos

2011 A népmese előadásának módja és kontextusa. In: Uő.: *A történetmondás antropológiája. Egyetemi jegyzet.* Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, 87–134.

KERÉNYI Károly

1984 *Gyermekistenek.* In: Uő.: *Halhatatlanság és Apollón-vallás.* Budapest, Magvető Kiadó, 370–399.

- 1995 A tükröző tükör. In: Uő.: *Az égei ünnep*. Budapest, Kráter Műhely Egyesület, 103–112.
- KIS-HALAS Judit
- 2019 Harcos térítőből kegyes gyógyító? Szűz Mária változó alakja a gyűdi mirákulumok tükrében a 18. században. In: Tánzos Vilmos–Peti Lehel (szerk.): *Mágia, ima, misztika*. Tanulmányok a népi vallásosságról. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület – Kriza János Néprajzi Társaság, 41–71.
- KOVÁCS Ágnes et al. (szerk.)
- 1982–2001 *Magyar Népmesekatalógus*. 1–10. kötet. Budapest, MTA Néprajzi Kutató Csoport.
- KRÍZA Ildikó
- 1967 *A halálra táncoltatott lány. (Egy magyar népballadacsoport vizsgálata)*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KUNT Ernő
- 2003 *Az utolsó átváltozás. A magyar parasztság halálképe*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- LEEuw, Gerardus van der
- 2001 *A vallás fenomenológiája*. Ford.: Bendl Júlia, Dani Tivadar, Takács László, Budapest, Osiris Kiadó.
- LUKA Éva
- 2023 Isteni gondviselés és istenítélet a népmesékben. In: *Erdélyi Múzeum LXXXV*. 2. 29–41.
- 2024 Az életet adó és halált osztó anya szerepe a népmesei hős sorsának alakulásában. In: *Erdélyi Múzeum LXXXVI*. 2. Megjelenés alatt.
- LÜTHI, Max
- 1960 *Das europäische Volksmärchen, Form und Wesen*. Bern und München.
- MAGYAR Zoltán
- 2001 *Halhatalan és visszatérő hősök. Egy nemzetközi mondatípus Kárpát-medencei redakciói*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- MELETYINSZKIJ, Jeleazar
- 1985 *A mítosz poétikája*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- MERLEAU-PONTY, Maurice
- 1998 A közvetett nyelv és a csend hangjai. In: Bacsó Béla (szerk.): *Kép, fenomén, valóság*. Budapest, Kijárat Kiadó. 142–177.
- 2007 *A látható és a láthatatlan*. Ford.: Farkas Henrik–Szabó Zsigmond, Budapest, L'Harmattan – SZTE Filozófia Tanszék.

NAGY Ilona

2001 Teremtés a magyar mondákban. In: Hoppál Mihály (szerk.): *Elbeszélés és emlékezet*. Budapest, Európai Folklór Intézet – Osiris Kiadó, 172–176.

2016 A népmese az élősztól a nyomtatásig. In: Uő.: *A Grimm-meséktől a modern mondákig. Folklorisztikai tanulmányok*. Budapest, MTA BTK Néprajztudományi Intézet, L'Harmattan Kiadó, 73–81.

NAGY Olga

1971 Változó idők változó meséi. *Korunk* XXX. 10. 1489–1500.

1973 A varázserejű hős egy archaikus meserepertoárban. *Ethnographia* LXXXIV. 3. 307–325.

1974 *Hősök, csalókák, ördögök. Esszé a népmeséről*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó.

1976b Bevezetés a széki mesék világába. In: Uő.: *Széki népmesék*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 5–90.

1978a *A táltos törvénye. Népmese és esztétikum*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó.

1990 *Világgá futó szavak. Havadi beszélgetések*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó.

1991 Bevezetés. In: Uő.: *Cifra János meséi*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 7–48.

1996 Bevezető. In: Uő.: *Villási, a táltosfiú. Mezőbándi, szucsági és mérái cigány népmesék*. Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézet, 7–18. (Ciganisztikai tanulmányok IX.)

2001 A szerelem témái a népmesékben. In: Hoppál Mihály–Szepes Erika (szerk.): *A szerelem kertjében. Erotikus jelképek a művészetben és a folklórban*. Budapest, Európai Folklór Intézet, Osiris Kiadó, 198–215.

2020 A csecsemő gondozásának ösztönös oldala. In: Uő.: *Önkorrekció története*. Kolozsvár, Exit Kiadó, 158–161.

NAGY Olga–VÖÖ Gabriella

2002 Bevezetés. In: Uő.: *Havasok mesemondója. Jakab István meséi*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 7–102. (ÚMNGY XXVI.)

FRYE, Northrop

1997 *Az Ige hatalma. Második tanulmány a Biblia és az irodalom kapcsolatáról*. Budapest, Európa Könyvkiadó (Eredeti kiad.: *Words with Power. Being a Second Study of „The Bible and Literature”*. New York, 1990.).

OBRUSÁNSZKY Borbála

2015 Andaság és komaság (Az eurázsiai vérszerződés vizsgálat). *Székelyföld* XIX. 1. 64–99.

ORTUTAY Gyula

1978 Bevezetés. In: Uő.: *Fedics Mihály mesél*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 5–106. (ÚMNGY I.)

OTTO, Rudolf

1997 *A szent. Az isteni eszméjében rejlő irracionális és viszonya a racionálishoz*. Ford.: Bendl Júlia, Budapest, Osiris Kiadó.

OVIDIUS, Publius Naso

1975 *Átváltozások (Metamorphoses)*. Budapest, Európa Kiadó.

PAPP György

2007 Áldjon meg téged a Mindenható! *Református Szemle* C. 1. 194–196.

PAVIS, Patrice

2005 *Színházi szótár*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.

PERCZEL István

1999 Az isteni fény és az értelem tükre. In: Uő.: *Isten felfoghatatlansága és leereszkedése. Szent Ágoston és Aranyászájú Szent János metafizikája és misztikája*. Budapest, Atlantisz Kiadó, 213–227.

PLEȘU, Andrei

2017 *Despre bătrânețe*. In: Uő.: *Despre inimă și alte eseuri*. București, Humanitas, 64–92.

POZSONY Ferenc

1991 Látomások a vallásos közösségek életében. In: S. Lackovits Emőke (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében*. I., Veszprém, VEAB Nérajzi munkabizottsága – Caritas Transsylvania, 184–193.

PÓCS Éva

1986 *Szem meglátott, szív megvert. Magyar ráolvasások*. Budapest, Helikon Kiadó.

2001a Átok rontás, divináció: boszorkányság a vallás és mágia határán. In: Uő. (szerk.): *Két csiki falu néphite a századvégen*. Budapest, Európai Folklór Intézet – Osiris Kiadó, 419–459.

2001b Megszálló halottak – halotti megszállottság. In: Uő. (szerk.): *Lélek, halál, túlvilág. Vallásetnológiai fogalmak tudományközi megközelítésben*. Budapest, Balassi Kiadó, 119–139. (Tanulmányok a transzcendensről II.)

2001c Sors, bábák, boszorkányok. Archaikus sorsképzetek Közép-Kelet-Európa hiedelemrendszereiben. In: Uő. (szerk.): *Sors, áldozat, divináció*. Budapest, Janus – Osiris Kiadó, 201–243.

PÓCS Éva (szerk.)

2012 *Hiedelemszövegek*. Budapest, Balassi Kiadó.

PROPP, Vlagyimir Jakovlevics

1975 *A mese morfológiája*. Budapest, Gondolat Kiadó.

2005 *A varázsmese történeti gyökerei*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.

RAFFAI Judit

2017 *A magyar mesemondás hagyománya. Útmutató mesemondók, pedagógusok és minden népmesekezdő számára*. Budapest, Hagyományok Háza.

RANK, Otto

1914 *The Myth of the Birth of the Hero. A Psychological Interpretation of Mythology*. New York, The Journal of Nervous and Mental Disease Publishing Company.

1973 *Don Juan et le double*. Paris, Payot.

RICOEUR, Paul

1999 *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok*. Ford.: Lőrinszky Ildikó, Budapest, Osiris Kiadó.

2003 A panasz mint ima. In: Ricoeur, Paul – Lacocque, André: *Bibliai gondolkodás*. Ford.: Enyedi Jenő, Budapest, Európa Kiadó, 351–385.

2006 *Az élő metafora*. Ford.: Jeney Éva–Földes Gyöngyi, Budapest, Osiris Kiadó.

RÖHRICH, Lutz

1964 *Märchen und Wirklichkeit*. Wiesbaden, Franz Steiner Verlag.

SALLIS, John

2006 *A kő*. Budapest, Kijárat kiadó.

SUMNER, William Graham

1978 *Népszokások. Szokások, erkölcsök, viselkedésmódok szociológiai jelentősége*. Ford. Félix Pál, Budapest, Gondolat Kiadó.

SZIGETI Jenő

2004 Áldás és átok az Ószövetségben. In: Pócs Éva (szerk.): *Áldás és átok, csoda és boszorkányság*. Budapest, Ballasi Kiadó, 24–29. (Tanulmányok a transzcendensről IV.)

SZIJÁRTÓ Éva

2014 A tej szimbólumának jelentésmezője egy magyar proverbium gyűjtemény alapján angol, német és francia párhuzamokkal. *Erdélyi Múzeum* LXXVI. 1. 86–99.

SZULOVSZKY János

2018 *Vallás – világkép – tudomány. A keresztény tudományos értelmezési keret létjogosultsága*. Budapest, Magyar Vallástudományi Társaság – L'Harmattan Kiadó.

TÁNCZOS Vilmos

2007 *Szimbolikus formák a folklórban*. Budapest, Kairosz Kiadó.

TENGELYI László

- 1992 *A bűn mint sorseseemény*. Budapest, Atlantisz Kiadó.
- TILLICH, Paul
- 2002 *Rendszeres teológia*. Ford.: Szabó István, Budapest, Osiris Kiadó.
- TORONYAI Gábor
- 2021 A halál fenomenológiai megközelítése – Husserlt követve. *Magyar Filozófiai Szemle* LXV. 1. 86–114.
- TURAY Alfréd
- 1990 A világra vonatkozó Isteni tudás, akarat és gondviselés. In: Uő.: *Istent kereső filozófusok*. Budapest, Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, 185–198.
- UTHER, Hans-Jörg
- 2004 *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson*. Helsinki, Academia Scientiarum Fennica, (FFC, 284–286.).
- VAN GENNEP, Arnold
- 2007 *Átmeneti rítusok*. Ford.: Vargyas Zoltán, Budapest, L' Harmattan Kiadó – MTA Néprajzi Kutatócsoport – PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék.
- VANYÓ László
- 1988 *Az ókeresztény egyház és irodalma*. Budapest, Szent István Társulat.
- VARGA László
- 2007 A bűn eredete. *Református Szemle* C. 3. 668–677.
- VARGYAS Gábor
- 2007 Arnold van Gennep és az átmeneti rítusok. Ford.: Vargyas Zoltán, In: Arnold van Gennep: *Átmeneti rítusok*. Budapest, L' Harmattan Kiadó – MTA Néprajzi Kutatócsoport – PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék, 7–35.
- VARGYAS Lajos
- 1988 Igaz történet, élettörténet, önéletrajz. In: Uő. (szerk.): *Magyar Néprajz V*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 260–264.
- VICO, Giambattista
- 2006 Az új tudomány. In: Gyurgyák János–Kisantal Tamás (szerk.): *Történetelmélet I*. Budapest, Osiris Kiadó, 235–275.
- VIDÁK Tünde
- 2001 A születés. In: Pócs Éva (szerk.): *Két csíki falu néphite a századvégen*. Budapest. Európai Folklór Intézet – Osiris, 81–136.
- VERMES Katalin

2006 *A test éthosza. A test és a másik tapasztalatainak összefüggése Merleau-Ponty és Lévinas filozófiájában.* Budapest, L'Harmattan.

ZIEMER, Jürgen

2014 Érintkezés az idegennel. A lelki gondozás és a tanácsadás perspektívái. Ford.: Ábrahám Zoltán, *Műhely* XXXVII. 5. 39–44.